

SZENTGERICZEI
 JAKAB ELEK
 TÖRTÉNETIRÓ, AKADÉMIAI RENDES TAG

SZÜL. 1820. MEGH. 1897.

EMELTE A SZÉKELYEK TÖRTÉNETE PÁLYADIJ
 ALAPJÁNAK BIZOTTSÁGA.

A leleplezési ünnepély f. é. szept. 21-én tartatott meg, melyen jelen voltak a megboldogult özvegye és két leánya, budapesti és kolozsvári tud. egyletek képviselői és nagyszámu díszes közönség. Ott voltak a székely történeti pályadíj-alap bizottsági tagjai *Köváry* László alelnökkel élükön; az Erdélyi Múzeum-Egyletet gróf *Esterházy* Kálmán elnök és dr. *Márki* Sándor, a M. Tud. akadémiát dr. *Szádeczky* Lajos, az országos levéltárt *Barabás* Sámuel, a M. Történelmi Társulatot dr. *Erdélyi* Pál képviselték.

Az unitárius egyház névében *Ferencz József* püspök tett le koszorut, beszéd kíséretében. Kolozsvár város nevében *Szvacsina* Géza polgármester koszoruzta meg a sirt kegyeletes szavakkal. Ezeket megelőzte *Kozma* Ferencz leleplező beszéde a székely történelmi pályadíj-alap bizottsága nevében. Ezt követte *Szádeczky* Lajos beszéde, melylyel a M. Tud. akadémia koszoruját letette s a kegyeletes ünnepet befejezte az unitárius collegium dalkörének éneke.

Kozma Ferencz beszéde egész terjedelmében a következő:

Tisztelt közönség! E sírhalomnak már csendes lakója, a székelységnek egyik kitűnősége s fajszeretben is példányképe, néhai *Jakab* Elek hazánkfia, mint tudva van, 1873. és 1874-ben egy évnél tovább tartó lelkesült hírlapi agitáció útján hétezer forintot meghaladó alapot gyűjtött arra a hazafias célra, hogy az pályadíjúl szolgáljon a székelyek történetének megíratására. Az adakozók közgyűlése — itten Kolozsvárt — a mű megalkotásával, az ő javaslatára, a már szintén néhai *Szabó* Károly nagynevű történettudósunkat bízván meg, egy intéző-bizottságot küldött ki az alap kezelése és a mű megíratása körüli teendőik végzésére. Az azóta eltelt közel harmincz év előtanulmányokra s levéltári kutatásokra használtatott fel, minek alapján az intéző-bizottság hét kötet „*Székely Oklevéltár*“-t adott ki, — s a nélkül, hogy az alap megosonkíttatott volna, mely az író jutalmazására és a mű kiadási költségeire van fentartva, kamataiból már mintegy tizezer forintot fordítottunk az előmunkálatokra, melyekke! annyira készen vagyunk, hogy az első megbízott halála után felkért dr. *Szádeczky* Lajos történetírónk

jelenleg magával a mű irásával foglalkozik — s reményünk van, hogy azt, a nagy és nehéz kérdés irodalmának gazdagítására, rövid idő alatt a közönség elé bocsáthatjuk.

Az intéző bizottság 1900. évi november hóban tartott ülésén gr. *Kuun Géza* elnöklete alatt és előterjesztésére elhatározta, hogy a pályadíjalap megteremtője s a székely nemzeti múlt lehető földerítésének lángbuzgalmú előharczosa iránt az elismerés és kegyelet adóját azzal rója le, hogy 1897. július 22-én Budapesten elhalt b. e. honfiktársunk tetemeit a kerepesi temetőből a kolozsvári köztemetőbe átszállíttatja s itten hamvai fölé egy síremléket állíttat, minek költségeit a pályadíj alap egy évi kamatjából fedezi. Ez alapon állunk most itten Önök előtt s Önökkel együtt e végnyugalom helyén.

A határozatot végrehajtottuk. Az exhumálás és átszállítás *Kőváry László* és *Kolozsváry Sándor* alelnökök intézkedése szerint a múlt év deczember végén, *Kovács János* kiküldött bizottsági tagtársunk személyes közbenjárása és ellenőrzése mellett megtörtént, mikor is a holttest a város által nagynevű monografusának díjtalanul felajánlott ezen sírba, a boldogultnak szellemrokon ipja (*Altorjai Mike Sándor*) porai mellé, mint végső nyughelyre, *Ferencz József* unitárius püspök imája mellett elhelyeztetett. Az ide felállított sírkövet pedig, melynek értéke nem anyagában és a ráfordított műalkotásban, hanem abban keresendő, hogy azt egy erkölcsi testület nyújtja elismerésül a hazafias és tudományos érdemnek, ezennel átadjuk a nyilvánosságnak és a jövő kornak kegyeletes emlékül.

E sírkő nekünk és a jövő nemzedékeknek is nagyon sokat beszél. Egy küzdelemteljes, munkás életről, mely örökké a közjó szolgálatában állott. Egy nehéz, de dicső korszakról a nemzet életéből, midőn semmi se volt olyan drága, még az örömmel teljes ifjú élet sem, hogy azt annak ifjúsága a hazáért és szabadságért fel ne áldozta volna; midőn súlyos küzdelem után a kezökből kicsavart fegyvert bilincs váltotta fel, — s majd a tetszhalálnak nehéz álma után a nemzettestet dermedt tagjait új életre kellett ébreszteni.

Mindezekből *Jakab Elek* híven vette ki a részét. *Bem*-nek tünényes erdélyi hadjáratában mint *Kossuth*-huszár kilencz ütközetben vesz részt — s közlegénységből századossáig viszi, érdemrenddel kitüntetve. S minő lelkesedés és szent hev lángol szívében, midőn barátait szászló alá hívja, hogy a hazát, az esdeklő édes anyát megvédelmezzék! . . .

S midőn a gondviselés életének a vészterhes harcmezőkön megkegyelmez, oly pályatért jelöl ki számára, a melyen egy hosszú emberöltőn át még nagyobb sikerrel szolgálja hazáját. Ez az irodalmi tér, hol kezdetben a sajtó leplezett, majd villanyozó gyógyszerével kellett az alélt magyar társadalmat ébresztgetni, bátorítani és tettekre lelkesíteni. Az ötvenes évek e kényes, de öntudatos hazafias munkája az

ifjút a férfikorba vitte át, hol aztán, a haza sorsának jobbra fordultával, egy boldog családi tűzhely melegénél a tudományos foglalkozás esendesebb révpártjára evezett be. De erős hazafias szívdobogásának hevét ide is magával vitte. Nemcsak rendkívül sokat és sok nagybecsű munkát végezett, hanem ezekben is a múlt és régenmúlt időkben mind hazája sorsát vizsgálta, hogy azzal a jelenre és jövőre oktasson és lelkesítsen.

Kisebb-nagyobb művei e téren egy egész könyvtárt alkotnak, melyből hatalmasan emelkedik ki e nemes város monografiája, melynek megalkotására legjobb munkaerejét, java férfikorának egy negyedszázadát szentelte — s a mely egymagában is elegendő arra, hogy nevének halhatatlanságot s Kolozsvárnak dicsőségét biztosítsa.

Igazán méltó tehát, hogy porai itt pihenjenek e város és hazarész s szeretett egyháza letűnt nagyjainak csendes társaságában, kikkel együtt működött, együtt szolgált annyi nemes ügyet, együtt küzdött és alkotott nem egy maradaudót. S méltó, hogy sírján egy erkölcsi testület által emeltetett emlékkő hirdesse az utódoknak a jellem, hazafiság, munka- és tudományszeretet megbecsülését.

Hadd járúlhasson ide könnyeivel áldozni koronként a bánatos özvegy és gyermekei, kik a néhaival éltük legszebb felét e nemes város falai közt élték, hová annyi szent emlék csatolja szívöket. A legszentebb ím már e sírhalom, melyet barátai és tisztelőik kegyelete környez.

S te itt csendesen nyugvó boldog emlékü hazafi! kinek legszebb álma fajodnak és hazádnak szabadsága s nagysága volt, a minek eléréseért egész hosszú élteden át magad is hathatósan működél: álmodd tovább teljes valósultáig e szent álmot! Öröködjék boldog nép s hálás utókor sírod felett! Isten veled!

Szádeczky Lajos a M. Tud. Akadémia nevében a következő beszédet tartotta :

A M. T. Akadémia nevében és megbízásából teszem le ezt a koszorút Jakab Elek síremlékére.

A M. T. Akadémia kétszer koszorúzta meg az élt: egyszer 1870-ben, lev. tagjává választása által, másodszer, midőn 1889-ben rendes tagjává választotta. Ezek a koszorúk hervadhatatlan virágokból voltak fonva: az elismerés örökzöld babéraiból, melyhez a tagtársak járultak egy-egy levéllel.

A halottnak is két koszorú jutott az Akadémia részéről: egyik *koporsójára* 1897-ben, a mely jelképezte az Akadémia részvétét a fájdalmas veszteség felett; a másik ím' ez *síremlékére*, a mely tanúsítja, hogy az elismerés és kegyelet a síron túl is él s évek multával a messze távolban is fölkeresi a sírban nyugovót, s tanúságot tesz azokról a halhatatlan érdemeiről, melyeket az élő a történetírás terén szerzett.

Ez a koszorú beszélő jelkép, mint a hogy beszélő címér a szentgericzei Jakab-család nemesi címere, a mely lófő székely vitézt ábrázol, jobbában lándsával, balkezában kivont karddal.

E koszorú nemzeti színű szalagja jelképezi azt a lángoló hazaszeretetet, mely a lelkes ifjút a szabadságharcz tüzebe ragadta. A vitéz Kossuth-husár két kézzel küzdött, miként címertszerző őse: egyikben karddal, a másikban lándsá helyett tollal. Az egyikkel csinálta — a másikkal írta a történelmet. Amarról tanúskodik a piski csata, a hol kitüntette magát s vitézségével érdemrendet szerzett; emerről élő bizonyosság az általa írt „*Szabadságharczunk története*“, melyben megörökítette a nagy idők emlékezetét.

Ezt a hazaszeretet nem hamvaszthatta el a nagyszebeni fogság: bevilágította az a börtön sötét éjjelét is.

Ezt a harcztüzeben aczélosodott honszerelmet nem oltotta el az élet küzdelme, nem emésztette fel önmaga hetven éven keresztül éjjel nappali lobogásával, sőt melegített s lángra gyújtott az másokat is. Bevilágított az a rég elmúlt századok homályába is: fénybe borította János Zsigmondot, Dávid Ferenczet, az utolsó Apaffit. Ennek köszönhetjük *Kol zsvár városa történetét*, a melylyel Jakab Elek egymagában is maradandóbb emléket emelt ő magának, mint mi e síremlékül szolgáló kemény gránitkövel.

Ezeket az érdemeket kívánja jelképezni a M. T. Akadémia *babérkoszorúja*. Mert a ki a nemzetnek élt: az a nemzet halottja; a a ki a nemzeti múlt dicsősége, a haza története földelésén fáradozott egész életében: annak csak elporló hamvait zárja kebelébe az anyaföld: szelleme nemzeti közkinészé válva örök körforgásban él és működik: új és új nemzedékek lelki világában. Az ilyen munkás hazaszeretet nem ellobbanó pástortűz: ennek fénye átvilágít a jövő századokba is, ennek melege termékenyít, éltet, hevít és lángra gyújt az idők végtelenségéig; — ezt a sír éjszakája el nem olthatja.

Jakab Elek magyar hazaszeretetét, történetírói lelkesedését megkészszerzte az, hogy ő *székely* volt. Azok közé a történetírók közé tartozott, a kiknek nemesak tudásuk, de hitök és rajongásuk is volt. A hová a tudás fáklájája nem tudott bevilágítani: ott meggyújtotta hitének szövénnekét: a miről írott emlék nem maradt: arról megszólaltatta a néphit hagyományait, a regék és mondák tündérvilágát — s a nemzeti múlt elmosódott emlékeit bearanyozta a költészet zománczával.

A *székelyek története* volt az ő szellemének első és utolsó szerelme. Erről álmodta ifjú lelke első tündér álmait a Nyárád vize mellett; ennek megírására teremtett anyagi alapot férfikora delén a Szamos partján lakva, ennek áldozta munkás élete alkonyát. Budavárában íróasztalánál ülve: szelleme ott szárnyalt *Budavára* romjain; Buda várából Attila udvarhelyét keresték a régmulton révedező szemei, írván a székelyek anyaszéke — *Udvarhelyvármegye történetét*.

Ott esett el ő is a harez mezején, ott hullott ki a toll munkás kezéből, miután már megrajzolta a székelyek őseinek hitt hunnok, a nemzeti királyok és az erdélyi fejedelmek lelkesítő korának történetét. A nemzeti hanyatlás korát megírni már nem volt ereje: az erdélyi fejedelemséggel az ő szíve is megszakadt s lelke elszállt oda, hol kedvelt hősei: a világverő Attila, Csaba királyfi, a Szapolyaiak, Rákóczyak, Apaffiak lelkeit vélte fölhalálni.

Jakab Elek holta után is hű maradt a székely hagyományokhoz. A székely ha kivándorol, örök álmát aludni haza vágyik, idegen földben nem nyughatik. Jakab Elek is elérte ez utolsó vágyát: holtteste második sírjában immár bérczes hazája földjében pihen: sírja fölött régi barátai, munkatársai emeltettek emléket, családja tagjai hullatják a szeretet könnyeit és szellemi rokonai hallgatják a kegyelet szavait.

Pihenj hát esendes rokonaid közelében haza tért hű fia Erdélynek. Álmodj a nemzeti dicsőségről és teljesedjenek álmaid. A székely hitregék egyike: Csaba királyfi regéje rajtad már beteljesedett; haza tértél holtod után évek múlva, hogy szellemed itt virraszson forrón szeretett székely s magyar néped felett.

A M. T. Akadémia koszorúja legyen tanúbizonyosága, hogy kegyelettel ápoljuk emlékedet s halhatatlannak tartjuk szellemedet, mert

„Nem halt meg az, ki a hazának élt!”

A kolozsvári egyetem a new-haveni egyetemhez.

Az Északamerikai-Egyesült-Államokban a new-haveni egyetem (Yale university) ez évi október 20—23-án üli meg fenállásának két-százados ünnepét. Az egyetemet Connecticut gyarmat részére III. Vilmos angol király 1701-ben voltaképen Saybrookban alapította meg s onnan 1716-ban tették át mai helyére, New-Hawenbe, mely a tenger mellett fekszik s jelenleg 81.000 lakosa van. Yale-egyetemnek azért nevezik, mert a londoni Elihu Yale 1718-ban fejedelmi alapítványt tett részére. Alapjait milliókkal növelte utóbb Peabody is, úgy, hogy az egyetem alaptőkéje most is a mi pénzértékünk szerint 86½ millió korona, a mi kivétel nélkül társadalmi úton jött össze. Az egyetemnek most 260 tanára és 2517 hallgatója van.

A new-haveni egyetem meghívójára a kolozsvári egyetem a következő latinnyelvű üdvözlőirattal válaszolt:

Gilbert és Raleigh 1583. évi expedícióját, mely tudományosan először kutatta Uj-Anglia partjait, budai születésű magyar tagja *Par-menius* István, latin versekben készült megénekelni. Szerencsétlen halála után Uj-Angliáról az első bővebb leírást és térképet 1614-ben